

8366

Umschlag

Handlung 1875/76
bei 1875/76 1875/76

2. 1875/76 - 1913

281.6 -

U-30

03 AUG 2009

203.5

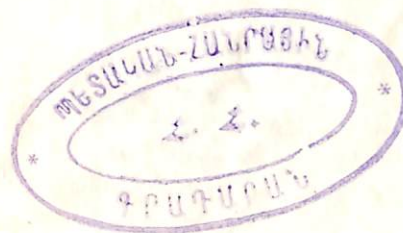
U-29

04 NOV 2003

ՀԱՄԱՌՈՑ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Ս Ի Մ Ֆ Ե Ր Ո Պ Ո Ւ Ի

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

29 JUL 2013

8366

28.6
U-30 48.

ՀԱՄԱՌՈՑ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Ս Ի Մ Ֆ Ե Ր Ո Պ Ո Ւ Ի

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

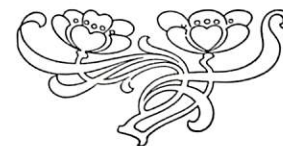
ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԻՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԳՐԵՑ

Հ. ՀԱՄԱԶԱՍՏՊ Վ. ՍԱՓԱՐԵԱՆ

Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն

20762

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1913

ՅԻՄՆԱՄԵՍՅ ՅՈՒԵԼԵԱՆ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ

ՍԻՄՖԵՐՈՊՈԼԻ

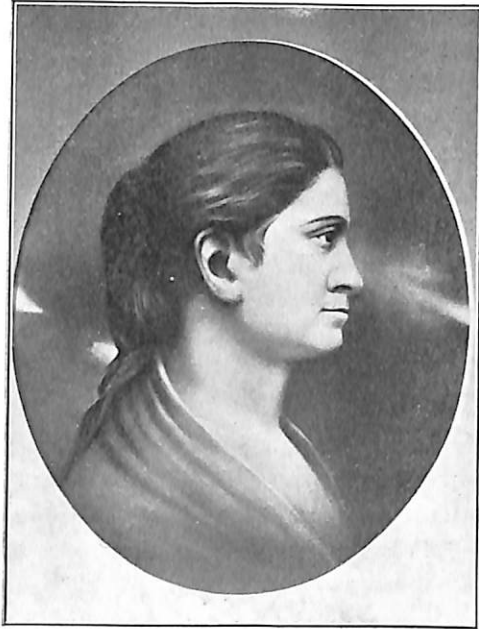

Ս. Յ ազգն ի բնէ սիրող եղած է ազգային անհատականաց, ազգային եկեղեցական ծէսերու և արարողութեանց, միշտ և ամէն տեղ խնամքով պահպանած է հայկական սովորութիւնները, և չ'ուզեր բաժնուիլ այն հնաւանդ տաղերէն և տխրագին երաժշտական եղանակներէն, զոր լսեր է թէ՛ ցաւոց և թէ՛ ուրախութեան մէջ, թէ՛ հալածման և օտարութեան և թէ՛ յաղթանակի հանդէսներու ժամերուն: Անոնք իր հոգւոյն կենսական սնունդն են և զանոնք մինչև գերեզման հետը կը տանի: Այն մեղեդիներն և հայրենական երգերը՝ նոր կեանք մը կը շնչեն, ազգային պարծանք են՝ զորս որդւոց որդի կ'աւանդէ ամենայն նախանձայուզութեամբ:

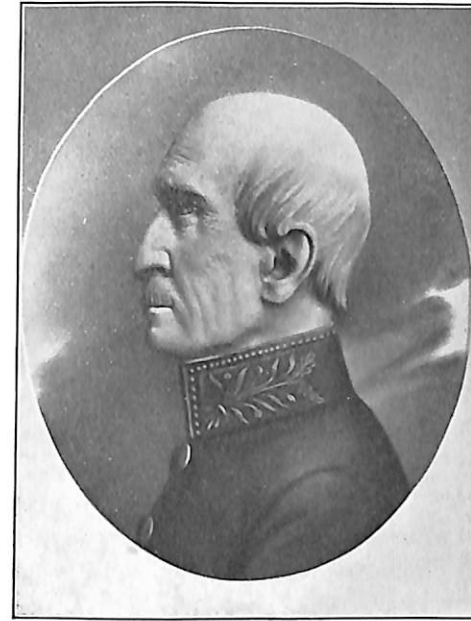
Իր այս յայտնի զգացումներով՝ հայ ազգն եղած է միշտ աստուածապաշտ, կրօնասէր և եկեղեցասէր։ Հին ժամանակներէ մինչև հիմայ՝ տաճար, եկեղեցի և աղօթատուն՝ կեդրոն էր և է ազգութեան, կեդրոն նաև մտաւորական զարգացման։ Ո՛ւր որ երթար նա, ո՛ւր գաղթելու ալ ըլլար կամովին կամ ակամայ, հաւածեալ կամ թէ ընկճեալ յաղքատութենէ, նախ հետը պիտի տանէր իր սրբազան անօթները, պատկերները, խաչքարերը, սրբոց մասունքները, աւանդական մատենաները, ձեռագրերը, նոյն իսկ քանդակեալ տաճարի դռները, և ապա առաջին գործը կ'ըլլար կանգնել փայտակերտ կամ քարաշէն աղօթատուն կամ եկեղեցի մը։ Բանանք մեր ազգին պատմութեան էջերը և կը տեսնենք իրականութիւնը, և դիւրաւ կ'ըմբռնենք թէ այս է հայ ազգի իսկական անջնջելի բնադրոշմը։

Տաւրիոյ հայերը՝ անբախտ Անեցւոց սերունդ են, և այս պարագան բաւական է նախընթաց ըսածնիս հաստատելու։ Ասոնք մի և նոյն հոգւով սնած և մեծցած են, մի և նոյն կրակէ, ջրէ և սրէ անցած, և նուազելով թաթարներու ասպատակութենէ և կոտորածէ, դէպ համայնաջինջ վիհը մօտեցեր են, ուր մի միայն և փոքրիկ նշոյլ մը տակաւին կեանք կուտայ, և այս նշոյլն է հայկական եկեղեցին, հայկական լեզուն, որ եթէ խաւարի՝ անշուշտ իրենք ալ պիտի անհետանան երկրիս երեսէն։ Բայց եղեր են և կան մինչև օրս այնպիսի անձինք, որոնք արծարծ ու լուսաւոր պահեր են և կը պահեն այս նշոյլը. ուստի ազատեր են Տաւրիոյ հայերը՝ հին կորած և մարած ազգերու ունեցած դառն և աղետալի բախտէն։

Այսպիսի նշանաւոր և արդիւնաբեր անձերէն մին եղաւ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդեան հա-

Սոփիա Նալպանդեան
ծ. 1826 † 1862

Վարդիս Նալպանդեան
ծ. 1798 † 1864

մար Սարգիս Աղա Նալպանդեան, որոյ յիշատակը
կը կատարենք իր շինած եկեղեցւոյ յիսնամեայ յո-
րելինին առթիւ:

Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդեան պատ-
մութիւնը կը սկսի Սարգիս Աղայի կառուցած եկե-
ղեցիով. բայց բուն ժողովրդեան ծագման և կամ
անոր գաղթականութեան անցքը՝ մեծ կապակցու-
թիւն ունի այն արտաքոյ կարգի քաղաքականու-
թեան դէպքի հետ, որով յամին 1777, Սուվորով
մարաջախտը՝ հրամանաւ Ռուսաց հզօր տէրութեան,
կը հանէ կը քշէ բոլոր իւրիմարնակ Հայերը՝ Յունաց
հետ միասին՝ զոմանս ի Նախիջեւան, զոմանս ի
Մարիամպոլ, և մերազգիները Տներեր գետին մօտ,
ուր կը շինեն Եկատարինոսլաւ քաղաքը՝ հանդերձ
փայտեայ եկեղեցիով: Հոս կը մնան 13 տարի ցա-
ւոց, ողորց և օտարութեան մէջ, և ապա խնդիր
կու տան Ռուսաց տէրութեան, որ դառնան իրենց
հայրենիքը Խարասու և Թէոդոսիա, որոնք արդէն
1783ին առնուած էին բոլորովին Թաթարաց ձեռքէն:
Ասոնք կ'ընդունին հրամանը և թողլով հազարաւոր
շէսեաստին գեղեցիկ և ճոխ արտերը՝ կը դառնան
1790ին իրենց աւերեալ հայրենիքը, առաջնորդու-
թեամբ Տէր Յակոբ վարդերեսեւիչ Կանոնիկոսի:

Ճիշդ այս ժամանակներս կու գան Տաճկաստանէն
մեր ազգայիններէն ոմանք, որոց մէջ էր նաև Առա-
քել Նալպանդ Կիւմիշխանացի, որ հալածեալ տաճ-
կական սրէ և բարբարոսութենէ, կ'ապաւինի Թէո-
դոսիա և ասկից կ'երթայ Խարասու, ուր արդէն
հաւաքուած էին իր ազգակիցները ու փայտէ եկե-
ղեցի մը կը շինէին:

Առաքել արուեստով նախկին էր, այսինքն պայ-
տար, ուստի ըստ հայ ազգի սովորութեան՝ կոչուե-
ցաւ Նալպանդեան: Խարասուի մէջ ալ կը շարու-

նակէ իր արուեստը, և քանի մը տարիէն Առաքել կը պսակուի Տաւութօղլու և կամ Դաւթեան որբեւարի կնկան մը հետ՝ Աննա անունով, որ ունէր իր առաջին էրկանէն երեք որդիք, Յովհաննէս, Դուկաս և Գարրիէլ։ Սակայն Առաքել Նալպանդեան՝ կարճ ժամանակէ ետքը, ընտանեկան անհամաձայնութեան պատճառաւ՝ կը ձգէ իր ընտանիքն և արուեստը և կ'երթայ Պետերբուրգ իւր մօրեղբոր քով, որ պարսկական ապրանքներով վաճառականութիւն կ'ընէր ու մեծ հարստութեան տէր եղեր էր հոն։

Այդ միջոցներուն Առաքելի մօրեղբայրը կը մեռնի և անոր ամբողջ հարստութիւնը կը մնայ Առաքել Նալպանդին։ Երբ այս լուրը կը հասնի Խարասու, իր որբեւարի կնիկը՝ շուտով իր Յովհաննէս որդին էրկան ետևէն կը ղրկէ Պետերբուրգ, ուսկից ամբաւ հարստութեամբ Խարասու կը դառնան, և այն պարզ արուեստաւոր ու խեղճ Առաքել Նալպանդը՝ կ'ըլլայ միլիոնատէր Առաքել Աղա Նալպանդեան։

Այս միջոցներուս, այսինքն 1816 ին, դարձեալ Կիւմիշխանայէն կու գայ Թէոդոսիա պատանի մը՝ Սարգիս Քէշէկօղլու, որդի Յովհաննու և Մարիամ Դաւթեանի, ծնեալ 1798 ին, և կ'երթայ ուղղակի Խարասու իրեն ազգական հայրենակցին՝ Առաքել Աղա Նալպանդեանի քովը, միայն 20 կողէկ դրամ ձեռքը մնացած, կրնամ ըսել նոյնպէս կեղեքուած ու փախած տաճկական հալածման դառնութենէն և տառապանքներէն։ Առաքել Աղա Նալպանդեան սիրով կ'ընդունի պատանին, կ'օգնէ իրեն և գործ կու տայ, այսինքն սրճարան մը կը բանայ, ուր հաւատարմութեամբ և աշխուժով պատանին կը ծառայէ ամենուն։ Յետոյ կը յանձնէ անոր քաղաքական կշիռքի գործը կամ վերակացութիւնը, և այս գործոյն մէջ ալ ցուցնելով իրեն բանխմացութիւնն և ուղղա-

մտութիւնը, շատ սիրելի կ'ըլլայ։ Առաքել Աղա Նալպանդեանի, ուստի ուրիշ մեծ գործեր կու տայ իրեն, այսինքն կը ղրկէ այլ և այլ տեղեր ցորեն, գարի, վարսակ ժողովելու և որպէս զի աւելի անուն ունենայ և մեծ հաւատարմութիւն վաճառականաց և երկրատերանց առջև, երիտասարդին մականունը կը փոխէ, որով Սարգիս Քէշէկօղլուն կ'ըլլայ Սարգիս Նալպանդեան։

Առաքել աղա Նալպանդեան կը մեռնի 1823 ին, որուն բոլոր գործերը Սարգիս կը ժառանգէ և կը շարունակէ ամենայն գործունէութեամբ և պատուով։ Այս ժամանակէս արդէն ունէր նա սեպհական կառքեր, ձիեր և դրամագլուխ, և Խարասուի մէջ առաջնակարգ տեղը կը բռնէր Թէ՛ քաղաքական և Թէ՛ եկեղեցական գործոց մէջ, ուստի իր անունը օրէ օր ամէն տեղ կը տարածուէր։

Այսպիսի անուն ունեցող երիտասարդ մը՝ շատ ընտանիք կը ցանկան փեսայացնել։ Սահակ Աղա Շահիպեան կը յաջողի նշանել զինքը իւր Աննա դստեր հետ, որուն պսակի հանդէսը կը կատարէ Հ. Մինաս վ. Բշէկեան յամի 1832 Նոյեմբերի 8 ին, ուսկից կ'ունենայ նախ դուստր մը՝ Անաստասիա անուամբ, որ շուտով կը մեռնի, և ապա 1836 Մարտի 5 ին կը վախճանի նաև իր ամուսինը ծաղիկ հասակի մէջ։

Այս անբախտութեան պատճառով կը թողու բոլորովին Խարասու և կու գայ կը հաստատուի Սիմֆերոպոլ, ուր արդէն սկսեր էր իր առուտուրը։ Հոս կը շարունակէ իր ցորենի, բուրդի և կանեփի գործը, զոր Առաքել Աղա Նալպանդեանէն ժառանգեր էր. և ասկից ստէպ երթեկեկելով Եւփատորիա, Սևաստապոլ և Թէոդոսիա, նաւերով ցորեն, գարի, և այլն, կը փոխադրէր Տաճկաստանի այլ և այլ կող-

մեր: Բաց ասկից՝ ամէն տեսակ ապրանք կը բերէր անձամբ և կամ բերել կու տար Պոլտաւայէն, Նիժնիէն, Կախովքայէն և Պերտիչեւէն: Այսպէս շարունակելով իւր գործերը՝ կը յաջողի մեծ տուն մը գնել քաղքին կեդրոն տեղը, զոր վայելուչ կը կահաւորէ, և ապա հետզհետէ կ'աւելցնէ ուրիշ անշարժ կայքեր:

Խարասու ստէպ երթեւեկութեան ժամանակը՝ Սահակ Աղա Շահրապեան կը յորդորէ զինքը որ պսակուի երկրորդ անգամ ու կ'առաջարկէ Սոփիա օրիորդը, դուստր Միքայէլ և Մարիամ Չամչեանի, որոնք փախչելով Կիւմիշխանայէն՝ եկեր էին նախ թէոդոսիա, և ապա քիչ ժամանակէն երթալով Դարախթաշ իրենց ծանօթ Սիմոն և Շուշան Քարաքաշեանի մօտ մնացեր են, և յետոյ Խարասու գալով՝ կը բնակէին Սահակ Աղա Շահրապեանի տունը: Սարգիս Նալպանդեան իր աներոջ կամքը կը կատարէ, ինչպէս նաև իր քրոջ Շուշան Քարաքաշեանի. կը նշանուի Սոփիա Չամչեանի հետ, և որովհետեւ դեռ 14-15 տարեկան էր Սոփիա, կը ղրկէ զինքը Բաղչէէլի գիւղի մօտ՝ ռուս ազնուական ընտանեաց մը մէջ՝ ռուսերէն սովորելու համար, ուր կը մնայ Սոփիա մօտ երկու տարի, և յետոյ 1839 ին Օգոստոսի 31 ին կը պսակուի Խարասուի մէջ, և ապա կու գան Սիմֆերոպոլ իրենց սեպհական տունը:

Այս միջոցին, այսինքն 1841 ին, արդէն Եւփատորիոյ առաջին կարգի վաճառականն էր Սարգիս Նալպանդեան, որուն գործերն այնչափ ընդարձակ էին՝ որ անձամբ չէր բաւեր կատարելու. ուստի թէ՛ իր օգտին համար և թէ՛ հայ ժողովրդեան աղէկութիւն ընելու գիտմամբ՝ կը հրաւիրէ Խարասուէն ազգային երիտասարդներ և գործակատար անձերէ շատեր, և կու տայ անոնց ղրամ, գործ, բնակարան

և ուտելիք. ոմանց համար խանութներ կը բանայ, ուրիշներ կը ղրկէ Եւփատորիա և Սեւաստոպոլ՝ քաղաքական կշիռքի վերակացութեամբ, կը յորդորէ որ աշխատին հաւատարմութեամբ, գործեն վաստակին և իրենց ընտանիքը պահեն: Իբրև հայր և առաջնորդ՝ կը խնամէր ամէնքը. իր տան դռները բաց էին. ուրախութիւն, հանդէսներ անպակաս էին. իր ամուսինը Սոփիա ձեռնտու և օգնական էր իրեն ամէն բանի մէջ: Երբ առևտրական տարին կը լրանար՝ կը կանչէր ամէն իր գործակատարներն և ընկերները, հաշիւ կը պահանջէր. վաստակէն ամենուն պատկանածը տալէն վերջը՝ մաս մ'ալ մէկդի կը դնէր բարի նպատակի մը համար, այսինքն՝ եկեղեցի և վարժատուն շինելու նպատակաւ:

Սարգիս Նալպանդեան այս յաջողութեան և հարստութեան հետ՝ կ'ունենայ տասնեակ տարիներու մէջ նաև իրեն ժառանգները. երեք մանչ զաւակ և երեք աղջիկ, Յովհաննէս և Մկրտիչ երկուորեակը և Սարգիս, Մարիամ, Աննա և Անաստասիա:

1850 ի ատենները Սիմֆերոպոլի մէջ 20 էն աւելի հայ կաթողիկէ ընտանիք չկային, բայց օրէ օր կ'աւելնար անոնց թիւը Խարասուէն գաղթողներու պատճառաւ: Ասոնք չունէին ոչ եկեղեցի, ոչ քահանայ և ոչ վարժատուն. ուստի լատինաց եկեղեցին կը յաճախէին և լատին քահանային ծուխը կը համարուէին. բայց հայազգիներէն նաև երէցփոխան ալ ընտրուեր է, ինչպէս Պ. Կարապետ Նիկոյեան. բայց ամենեկին հայկական ժամերգութիւն, ձայնաւոր պատարագ և ուրիշ եկեղեցական հանդէսներ չէին կատարուեր: Սարգիս Աղա Նալպանդեան տեսնելով ժողովրդեան խեղճութիւնը, իր տան մէջ յատկացուց սենեակ մը՝ աղօթատան համար, ուր երբեմն երբեմն Հ. Վրթանէս Վ. Պուտուրեան՝ Խարասուէն

կու գար՝ պատարագ կը մատուցանէր, եկեղեցական հանդէսներ կը կատարէր, մինչև անգամ աւագ ուրբաթու խաւարումը, և այսպէս կը մխիթարէր ժողովուրդը:

Բայց կարելի չէր այս կերպով առաջ երթալ, մանաւանդ որ հետզհետէ ժողովուրդը կը շատնար, և շատ անգամ հակաճառութիւններ կ'ունենային լատին քահանային և ժողովրդեան հետ, և երկու կողմանէ կը լսուէին տրտունջներ և տժգոհութիւններ: Ասոնց դէմ առնելու համար՝ Սարգիս Աղա Նալպանդեան կը շտապէ իր ղիտաւորութիւնը իրականացնելու շուտով, քանի որ ժողովրդեան մէջ պաղուծիւն չէր մտած և արծարծ պահելու ազգութեան սէրը:

Արդէն քաղաքին մէջ մեծ համբաւ ունէր նա թէ՛ հարստութեամբ և թէ՛ պատուով, տէրութեան ամէն պաշտօնէից հետ ծանօթ և բարեկամ, քաղաքական ամէն հաստատութեանց ղոնները բաց էին իրեն առաջ, Նահանգապետի և ուրիշ մեծամեծաց հետ ընտանի և բարեկամ, (թէպէտ և ոռսերէն լաւ չէր խօսեր և միայն իր անունը ստորագրել գիտէր), ուստի որ և իցէ խնդրոյ յաջողութիւնը ապահով էր:

1850 Յունիսի 22-ին կը գնէ ընդարձակ պարապ տեղ մը՝ մէկ երկու փոքր և խեղճուկ շէնքերով՝ քաղաքէն դուրս, և կու տայ 2000 ուրբի, զոր կը յատկացնէ եկեղեցւոյ և վարժատան համար: Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովուրդը իմանալով Սարգիս Աղա Նալպանդեանի ղիտաւորութիւնը, կը հակառակի և չ'ուզեր քաղաքէն դուրս հեռու ունենալ ազգային եկեղեցին, մինչև իսկ կը բողոքէ ասոր վրայ Նահանգապետին. բայց հեռատես և խելացի մարդը՝ կը պնդէ և ամենեւին ուշ չի դարձներ ժողովրդեան բողոքներուն և կը շարունակէ իր գոր-

ծը: 1851-ին շինել կու տայ եկեղեցւոյ յատկագիծ մը՝ զոր յամի 1852 Մարտի 4-ին կը ներկայացնէ խնդրագրով՝ Սիմֆերոպոլի Նահանգապետին, խնդրելով որ հաստատէ զայն՝ առանց փոփոխելու, և թոյլ տայ շինելու այժմեան Դուրեանսկի փողոցի վրայ՝ յատուկ անոր համար առնուած տեղը: Նահանգապետը կը զրկէ այն ծրագիրը և խնդիրը Սիմֆերոպոլի Հասարակաց շինութեան և ճանապարհաց երթեկեկութեան գլխաւոր վարչութեան՝ որ քննէ զայն: Սա քննելով յատկագիծը՝ երեք կէտերու մէջ անյարմար կը գտնէ և զանոնք նշանակելով՝ կը զրկէ Յունիսի 21-ին Պետերբուրգի ճարտարապետութեան տեսչութեան: Հոս Օգոստոսի 3-ին նոյնպէս անյարմար կը գտնեն եկեղեցւոյ ճակատը և ներքին բաժանմունքը, և սրբազրելով՝ կը հաստատեն 20 Նոյեմբերի 1852-ի և կ'ուղարկեն Սիմֆերոպոլ՝ դեռ ուրիշ ձևակերպութեանց համար:

Յաջորդ տարին Սեւաստապոլի պատերազմը արգելք կ'ըլլայ ամէն գործի. տէրութեան մարդիկ ըզբաղած էին իրենց կարեւոր գործերով, ժողովուրդը խռոված և ահուզողի մէջ, առետուրը դադրած, շատերը քաղաքէն կամ կը փախչէին և կամ կը գաղթէին այլ և այլ հեռու տեղեր. ազգայինը խարաւսու կ'երթան, ինչպէս նաև Սարգիս Աղա Նալպանդեանի ընտանիքը: Իսկ ինքը մեծ աշխուժութեամբ իր գործերը կը շարունակէր, աւելցնելով տէրութեան կապալները՝ մասնաւորապէս փայտի, ածուխի և խոտի, որոնց զինքը նախ շատ ցած էին, բայց ապա շատ թանկանալով՝ չկարողացաւ տէրութեան կապալները լրացնել, մասնաւորապէս թաթարներու անհաւատարմութեան պատճառաւ, որոնք պատերազմի վախէն չէին ուզեր ապրանքները կրել սայլերով, և շատ անգամ կէս ճամբու մէջ կը թողուին թնդա-

1851-1852

նօթի ձայներու վախճն: Այսպիսի դժուարին պայ-
մաններու մէջ գտնուելով՝ չէր գիտեր ինչ ընել,
մանաւանդ երբ Մէնշչիկով հրամանատարն սպառնաց
մահապարտ ընել զինքը, բոլորովին այլայեցաւ և
հիւանդութիւն եկաւ վրան, ուստի երկար ժամանակ
տնէն դուրս չէր ելեր:

Սարգիս Աղա Նալպանդեանի հիւանդութիւնը շա-
րունակեց մինչև 1856. և երբ սկսաւ ինքզինքը
ընչ մը լաւ զգալ, դարձեալ սկսաւ իր գործերը,
ինչպէս նաև եկեղեցւոյն կառուցումը: Առանց դան-
դաղելու նախ Նահանգապետին խնդիր կու տայ, և
սա կը զրէ Բերսոնի ուսական հոգևոր Կոնսիստո-
րիայի, ու կը հարցնէ թէ արդեօք արգելք մը կայ
իրեն կողմանէ Հայ-կաթողիկէ եկեղեցւոյ շինութեան՝
Գուրեանակի փողոցի վրայ: Սա ի սկզբան արգելք
կը հանէ՝ պատճառելով թէ Ռուսաց Պետրոս-Պօղոսի
շինուելիք եկեղեցւոյն մօտ ըլլալուն համար՝ կարելի
չէ: Բայց երբ կը տեղեկացնեն թէ Գուրեանակի փո-
ղոցը Ռուսաց շինուելիք եկեղեցիէն շատ հեռու է,
այն ժամանակ ուսական հոգևոր Կոնսիստորիան կը
զրէ Խարասու Հ. Վրթանէս Վ. Պուտուրեանի 1856
Յուլիսի 28ին, և հրաման կու տայ եկեղեցին շի-
նելու: Ճիշդ այս ժամանակս հանդիսաւոր կերպով
կը հաստատեն և կ'օրհնեն հիմը:

Ասկէց վերջը, մինչդեռ Սարգիս Աղա Նալպան-
դեան իր դժուարին գործերով զբաղած էր տէրու-
թեան հետ, կը մտածէ ու կը խնդրէ Հ. Վրթանէս
Վ. Պուտուրեանէն որ Սիմֆերոպոլի Հայ-կաթողիկէ
ժողովրդեան համար քահանայ մը զրկէ: Սա կը
զրկէ Հ. Սիմոն Վ. Ճուլարտեան՝ վենետիկոյ Միս-
թարեան Միաբանութենէն, և միանգամայն խնդիր
կու տայ Սարատովի Քան եպիսկոպոսին՝ հաստա-
տութեան համար: Այդ հաստատութեան գիրը կու

Հ. Սիմոն Վ. Ճուլարտեան

1861 - 1879

գայ 1856 Դեկտեմբերի 31ին՝ պայմանով՝ որ Հ. Սիմոն ճուլարտեանը պիտի ըլլայ « իբրեւ օգնական՝ լատին եկեղեցւոյ քահանային, բայց հայ կաթողիկէ ժողովրդեան համար, և երկրորդ՝ հայ կաթողիկէ ժողովրդենէն եկած եկամուտը պիտի տրուի լատին քահանային » . այս բանիս համար ժողովրդենէն ստորագրութիւն կը պահանջուի և կը տրուի :

Հ. Սիմոն վ. ճուլարտեան երթալով ի Սիմֆերոպոլ՝ նախ կը բնակի Սարգիս Աղա Նալպանդեանի տունը , պատարագը կը մատուցանէ լատին եկեղեցւոյ մէջ . յետոյ կ'անցնի եկեղեցւոյ բակին մէջ կառուցուած փոքր տունը ու կը սկսի աշխատիլ եկեղեցւոյ շինութեան խնդրոյն համար : Թէպէտև հիմը դրուած էր՝ բայց քաղաքական ոստիկանութիւնը հրաման չէր տար շարունակելու . վասն զի բուն յատկագիծը դարձեալ զրկուեր էր Պետերբուրգ ,

Շատ կը նեղուին թէ՛ ժողովուրդը և թէ՛ Սարգիս Աղա Նալպանդեան : Իբար, կիր, փայտ պատրաստ էին և կարող չէին շինել ու պատերը բարձրացնել : Վերջապէս յետ բազմաթիւ աղերսագրերու՝ հրաման կու տան . բայց նախ Սարգիս Աղա Նալպանդեանէն ստորագրութիւն կը պահանջեն՝ Ներքին գործոց Նախարարութենէ, որ ինքն առանց որ և է արգելքի եկեղեցին պիտի շինէ ամբողջապէս ու ապահովցնէ նաև ապագայ եկեղեցականաց ծախքը : Ահա այս հետեւեալ ստորագրութիւնս կու տայ Սարգիս Աղա Նալպանդեան :

« Յամի 1858 Յունուարի 10ին ես ի ներքոյ ստորագրեալս՝ ժառանգական պատուաւոր քաղաքացի և Եւփատորիոյ առաջին կարգի վաճառական, Սարգիս Նալպանդով կու տամ այս ստորագրութիւնս Սիմֆերոպոլի քաղաքական Ոստիկանութեան ըստ հրամանագրի վարչութեան Տաւրիական նահանգին,

որ ի 14 անցեալ Դեկտեմբերի ընդ համարաւ 8425, թէ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ կառուցումն շատոնց ապահոված եմ, թէ՛ դրամագլխով և թէ՛ իմ անշարժ կայքովս, որ Սիմֆերոպոլի գաւառի մէջ եղած Արաթուք գիւղի մօտ է. բայց ասկից՝ արդէն պատրաստած եմ պէտք եղած եկեղեցւոյ շինութեան ամէն նիւթերը, կառուցած եմ առ ժամանակեայ տուն մը եկեղեցւոյ պաշտօնէից համար, ապահոված եմ անոնց ոռճիկը, և եթէ մահս պատահի եկեղեցիին լմնցնելէն առաջ, սա ամենևին արգելք մը չ'ըլլար: Կը ստորագրեմ Սարգիս Նալպանդով»:

Այս ստորագրութիւնս կը ղրկուի Պետերբուրգ Ներքին գործոց Նախարարին, և կու գայ յատակագիծը հաստատուած 1859 Ապրիլի 25ին: Իսկայն ձեռք կը զարնեն շէնքին, և եկեղեցւոյ պատերը կը բարձրանան:

Սարգիս Աղա Նալպանդեան շարունակելով իր գործը, կը մտածէ նաև վարժատան համար, և նախ խնդիր կու տայ Քան եպիսկոպոսին որ Հ. Սիմոն վ. Ճուլարտեանը հաստատէ իրը ժողովրդապետ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդեան՝ 400 ուրբի ոռճիկով, որուն 200 ուրբին ինքը պիտի տայ ամէն տարի Արաթուք գիւղի եկամտէն, և 200 ուրբին՝ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդենէն պիտի հաւաքուէր ամէն տարի. իսկ վարժապետի և ծառայից համար պիտի տար ինքը վերոյիշեալ գիւղի եկամտէն 300 ուրբի մշտնջենապէս: Հաստատութիւնը կու գայ Հ. Սիմոն վ. Ճուլարտեանի 1861 Նոյեմբերի 13ին:

Մինչդեռ այսպէս Եկեղեցւոյ գործերը ամենայն յաջողութեամբ առաջ կ'երթար ու գոհ սրտով կը կը հսկէր գործին Սարգիս Աղա Նալպանդեան, յան-

Սբ. Գրիգոր Լուսավորչի

կարծ իր գերդաստանին մէջ դժբախտութիւն կը պատահի, Սոփիա՝ իր աջ բազուկը ամէն գործերու մէջ, կը հիւանդանայ և քիչ ժամանակէն կը վախճանի ծաղիկ հասակի մէջ 1862 փետրուարի 1ին, որ խոր անտանելի ցաւոց և դառնութեան մէջ կը ձգէ զինքը, իւր զաւակները և բոլոր ազգականները։ Եկեղեցւոյ բակին մէջ պատրաստել կու տայ դամբարանը իր ամուսնոյն համար. բայց նահանգապետը հրաման չի տար հոն թաղելու. ուստի կը ստիպուին առժամանակեայ Ռուսաց հին գերեզմանը թաղելու՝ մեծահանդէս զինուորական երաժշտութեամբ, և կ'աշխատին միանգամայն Պետերբուրգ՝ այլ և այլ անձանց միջոցաւ՝ հրաման առնուլ և փոխադրել եկեղեցւոյ բակը։ Երեք շաբաթէն հրամանը կու գայ Նախարարէն, ուստի կը փոխադրեն մարմինը նոր շինուած դամբանին մէջ։

Այսպիսի մահացու հարուածէն Սարգիս Աղան կը հիւանդանայ, իր գործերը և դատերը ետ կը մնան, ինչպէս նաև եկեղեցւոյ շէնքը կ'ուշանայ։ Այս ժամանակս իր որդին Սարգիս գիմնազիոնէն դուրս կ'ելլէ հազիւ 18 տարեկան, և կը սկսի աշխատիլ՝ կարգի դնելու գործերը իր հօրը փաստաբանին օգնականութեամբ։ — Իսկ Հ. Սիմոն Վ. Ճուլարտեան հաստատուելով իբրև ժողովրդապետ, խնդիր կու տայ Սիմֆերոպոլի ժողովրդական դպրոցներու Տեսչին, և հրաման կ'ուզէ ծխական դպրոց մը բանալու եկեղեցւոյ բակին մէջ. հրամանը կ'ընդունի Տեսչէն՝ 1862 Մայիսի 23ին. և նոյն տարւոյն համար աշակերտ կ'ունենայ 13 հոգի։

Սարգիս Աղա Նալպանդեանի հիւանդութեան պատճառով՝ եկեղեցւոյ շինութիւնը կը դանդաղի. ժողովուրդը կը սկսի տրտունջներ յայտնել։ Հ. Սիմոն վարդապետն ալ լեհ ժողովրդապետէն նեղութիւն կը

կրէ, որով կը ստիպուի գրել Քան հայկոպոսին՝ տեղեկացնելով ամէն հանգամանքը, ու կը խնդրէ որ հրաման տայ եկեղեցւոյն յատակը փոխանակ մարմարինէ շինելու՝ առժամա փայտէ շինեն, որպէս զի կարենայ հոն շուտով եկեղեցական պաշտօնները կատարել, որով ժողովուրդն ալ ազատի լատին ժողովրդապետին տուած նեղութենէն:

Քան հայկոպոսէն պատասխան կու գայ թէ «Շատ կը ցաւիմ որ եկեղեցւոյ շէնքը կ'ուշանայ, և այս տարւոյ մէջ պիտի չաւարտի. իսկ մարմարինէ յատակին տեղ՝ տախտակէ շինելու ամենևին համաձայն չեմ: Իսկ ինչ որ Միխալսկի ժողովրդապետին կը վերաբերի, աւագ քահանայ մը կու գայ և կը նայի»:

1862 Գեկտեմբերի մէջ գրեթէ կ'աւարտի եկեղեցւոյ շէնքը. և 1863 Յունուարի մէջ ամէն բան կարգի բերելէն վերջը, փետրուարի 2ին մեծ հանդիսով կ'օրհնեն Գերյարգելի Հ. Վրթանէս Վ. Պուտուրեան Միխիթարեանց տեղական Աբբայն, Հ. Յովսէփ Վ. Կարամուրզա՝ Տաւրիոյ Թերակղզւոյն աւագ քահանայն, Հ. Սիմոն Վ. Ճուլարտեան՝ Սիմֆերոպոլի հայ-կաթողիկէից ժողովրդապետը և Միխալսկի լատին եկեղեցւոյ ժողովրդապետը: Ներկայ էին բոլոր Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովուրդը, եկեր էին շատեր խարասուէն, Եւփատորիայէն և Թէոդոսիայէն. կային նաև հրաւիրեալներ Ռուսաց պաշտօնեաներէն և օտար ազգերէ: Օրհնութենէն վերջը՝ քահանայը և ժողովրդեան մեծագոյն մասն և հրաւիրեալները կ'երթան Սարգիս Աղա Նալպանդեանի տունը՝ շնորհակալութիւն և ուրախակցութիւն յայտնելու իր մեծ գործին յաջողութեան համար: Իսկ ինքը բոլոր իւր զաւակաց և ժողովրդեան առջև իրը պատասխան շնորհաւորութեանց և շնորհակալութեանց՝ կ'ըսէ. «Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդեանն է շինած

եկեղեցիս, և մենք ալ անոր ժողովուրդն ենք. փառաւորենք զԱստուած ազգային փառաւոր հանդէսներով և չմոռնանք հայ լեզուն»:

Երբ եկեղեցին իր պատշաճ ձևն առաւ և ինչ որ պակաս էր լրացաւ, ժողովրդապետն Ապրիլի 23ին տեղեկութիւն կու տայ Քան հայկոպոսին եկեղեցւոյ օրհնութեան վրայ, և կ'ուզէ մատենաներ յանուն Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյ. կ'իմացնէ թէ իր ծովուր կը բաղկանայ 152 էրիկ մարդէ և 130 կնիկ մարդէ: Օգոստոսի 16ին ալ տեղեկութիւն կու տայ Կոնստնուպոլիս թէ «Նալպանդեանի եկեղեցին ներքուստ աւարտած է, և աւտաքուստ կը մնայ ծեփել, որ պիտի սկսի յաջորդ տարին 1864ին: Սակայն այս կը մնայ ցարդ անգործադրելի, թէպէտ և կիրը պատրաստ էր և կայ ցայժմ պահուած»:

Եկեղեցւոյ օրհնութեան ժամանակը՝ ամենակարևոր սպասներն և զգեստները, սկիհ, մասնատուփ, աշտանակներ, կանթեղներ, ջահեր, պատկերներ, և այլն, պատրաստեր էր Հ. Սիմոն Վարդապետ՝ օգնականութեամբ Սարգիս Աղայի, երէցփոխանաց և բոլոր Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդեան:

Եւ նախ Սարգիս Աղան կ'ընծայէ արծաթէ սկիհ մը, ձեռքի խաչ մը, արծաթէ բուրվառ մը, ջահ մը, երկու փառաւոր շուրջառներ, չորս աշտանակներ և 10 հատ տիրացուի շապիկներ, և այլն: — Կարապետ Նիկոյեան կ'ընծայէ արծաթէ կանթեղ մը՝ աւագ խորանին առջևը կախուելու և արծաթէ բաժկամաններ: Յովակիմ Չրախեան կ'ընծայէ 4 հատ զանգակներ. խաչերես Չրախեան կ'ընծայէ Յիսուս Փրկիչ և Ս. Լուսաւորչայ պատկերներ՝ հանդերձ իրենց շրջանակներով: Ղազարոս Լաչինեան կ'ընծայէ Ս. Աստուածածնայ խորանի պատկերը: Գէորգ Չրախեան կ'ընծայէ խաչվառներ և այլ և

այլ սրբոց պատկերները: Յովհաննէս Միկոյեան և իր եղբայրը Գաբրիէլ՝ կ'ընծայեն երկու փառաւոր ջահեր՝ Վենետիկէն բերուած: Լազար Սերեպրակով կ'ընծայէ արծաթէ սկիհ մը, կարմիր տանձ-խնձոր շուրջառը իր շապիկներով:

Ներսէս Ներսէսեան կ'ընծայէ արծաթէ հաւթած և սրբոց մասունքը, մեծ խաչ մը և խնկաման մը: Սովիա՝ Սարգիս Աղայի ամուսինը՝ մահուանէն առաջ կ'ընծայէ արծաթէ գեղեցիկ ճաճանչած և հօթն խոցի պատկերը: Խոտըջուրցի հացագործները կ'ընծայեն եկեղեցւոյ բոլոր նստարաններն և արմուխովի կէս զինը: Իսկ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ կառնայը՝ շիներ են եկեղեցւոյ ամբողջ լաթեղէնները, զոգնոցները, ծածկոցները, բարձերը և ուրիշ կարևոր բաներ, կարճ ըսելով՝ ամէնն ալ իրենց կարողութեան համեմատ ընծայեր են ու զարդարեր Աստուծոյ տունը:

Եկեղեցւոյ շինութեան ամբողջ ծախքը եղեր է 50) հազար ռուբլի, զոր տուեր է բովանդակ Սարգիս Աղա Նալպանդեան: Կատարելով սա իր փափաքն և ղիտաւորութիւնը, միանգամայն տեսնելով որ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովուրդը ազատեցաւ նեղութենէ և ձեռցաւ յատուկ հասարակութիւն մը, ուրախ էր և գոհ: Սակայն այս ուրախութիւնն երկայն չտևեց. իւր հիւանդութիւնն առաջ կ'երթար. ընտանիքը խռոված էին, և քահանայը եկեղեցւոյ մեծ բարերարին կեանքին վտանգը տեսնելով՝ այլապիսի էին. խորին տխրութիւն մը կը տարածուէր ամենուն վրայ, և այս աղէտն իրականացաւ՝ երբ լսուեցաւ թէ Սարգիս Աղա Նալպանդեան վախճաններ էր:

1864 Մայիսի 1ին Խրիմի բոլոր վենետիկոյ Մխիթարեան վարժապետը կը ժողովին Սիմֆերո-

պոլ՝ Սարգիս Աղա Նալպանդեանի տունը, ոչ թէ ուրախութեան հանդիսի համար, այլ տխուր յուղարկաւորութեան վերջին պատիւը տալու այն մարդուն՝ որ գիտցած էր իր ազգը և եկեղեցին պատուել, որ կարողացաւ իր բանիմաց և հեռատես մտքով զարգացնել Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովուրդը և պատկառելի ընել օտար ազգաց առջև: Սարգիս Աղայի զաւակներն և Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովուրդը հրաման կ'ուզեն հեռագրով Ներքին գործոց Նախարարէն՝ որ եկեղեցւոյ բակին մէջ թաղուի եկեղեցւոյն հիմնադիրն և բարերարը. շուտով հրամանը կու գայ Պետերբուրգէն թաղերու իր ամուսնոյն քով՝ իր շինած դամբանին մէջ: Մայիսի 3ին կը կատարուի յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը ամենայն հոխութեամբ և պատուով. զրեթէ բոլոր ժողովուրդը ներկայ էր, որոնք յայտնի կը ցուցնէին իրենց սրտի ցաւն ու կսկիծը: Կ'իջնէ գերեզմանը Սարգիս Աղա Նալպանդեան՝ թողով ժառանգութիւն Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովըրդեան նորակառոյց եկեղեցին՝ հանդերձ ընդարձակ բակով և շէնքով, իսկ իւր զաւակներուն կը թողու շատ մեծ կայքեր և անմահ անուն մը:

Պակսելով ժողովրդեան ազգապետը, պակսելով ժողովուրդը միացընող գլուխը, կը պակսին նաև եկեղեցւոյն եկամուտները, ուստի դժուարութեամբ կը կառավարուի թէ՛ եկեղեցին և թէ՛ վարժատունը: Սարգիս Աղայի ժառանգները՝ չգտնելով կտակ մը և ոչ որ և իցէ զրաւոր թուղթ մը՝ իրենց հօրը մահուանէն ետքը չեն ձանձնար և չեն ընդունիր ինչ որ բերանացի խոստացեր էր եկեղեցւոյ բարերարը, և կը մերժեն Հ. Սիմոն Վ. ճուլարտեանի և երէց փոխանաց պահանջը Արթուր գիւղի եկամտէն 500 ռուբլին: Երէցփոխանները կը ստիպուին գործը դա-

տաստանի տալու. իրաւունքը եկեղեցւոյ կը տրուի և վճիռը կ'ելլէ որ Նալպանդեան ժառանգներն հատուցանեն այն գումարը: Բայց անոնք կը բողոքեն Սեկստին և գործը կ'երկարի: Այսպիսի դիրքի մէջ Հ. Սիմոն վ. ճուլարտեան կը նեղուի և 400 ուռլի ոռճիկը չ'ընդունիր: Նա կը պահանջէ ժողովրդեանէն, բայց չի տրուիր. ուստի քահանային և ժողովրդեան մէջ անհամաձայնութիւն կը մտնէ և երկու կողմէն տհաճութիւններ: Ժողովրդեան մէկ մասը խնդիր կու տայ թեմական եպիսկոպոսին՝ որ Հ. Սիմոն վ. ճուլարտեանի տեղը ուրիշ քահանայ մը նշանակէ: Եպիսկոպոսն ասոր վրայ կ'առաջարկէ Հ. Սիմոն վարդապետին՝ Կամենից-Պոդոլսկիի հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ ժողովրդապետութիւնը: Հ. Սիմոն վարդապետը պատճառելով իր ծերութիւնը և հիւանդութիւնը կը հրաժարի նոր առաջարկուած պաշտօնէն: Եւ իրապէս կը հիւանդանայ Հ. Սիմոն վարդապետ և հրաման կը խնդրէ երթալ իր տկարութիւնը դարմանելու իրեն հայրենիքը Ախալցիխէ, և միանգամայն հանգանակութիւն ընել եկեղեցւոյն համար. արձակուրդը կ'ընդունուի, բայց հանգանակութեան խնդիրը կը մերժուի:

1867ին արձակուրդէն ետ դառնալով, կը համաձայնի ժողովրդեան և երէցփոխանաց հետ, և կը շարունակէ Նալպանդեանի ժառանգներուն դէմ սկըսուած դատը: Սիմֆերոպոլի նահանգական վարչութիւնը 1867 Ապրիլի 10ին, 2703 համարով, կ'իմացնէ եկեղեցւոյ երէցփոխաններուն և ժողովրդապետին, որ Նալպանդեան ժառանգները պէտք է տան Արաթուքի եկամտէն 500 ուռլի: 1868ին Նալպանդեան երեք աղջիկները խնդիր կու տան տէրութեան, ու կը հաստատեն եկեղեցւոյ պահանջը՝ հրաժարելով իրենց պատկանածէն իրրեւ ժառանգներ:

Սակայն Նալպանդեան երեք եղբայրները շարունակելով դատը մինչև 1871, կը կորսնցնեն, և վճիռ կ'ելլէ որ պէտք է հատուցանեն, եկեղեցւոյ 3500 ուռլի: Չի վճարուիր այս դրամը, վասն զի Արաթուքի կայքը գրաւի էր, և կը ծախուի աճուրդով ու կը մնայ պարտատիրոջը սեփականութիւն:

1870 Յունուարի 28ին կը վախճանի Հ. Յովսէփ վ. Կարամուրզայ, Աւագ քահանայ Տաւրիոյ, որուն տեղ՝ Լիմիսկի եպիսկոպոսն Մարտի 6ին կը նշանակէ զՀ. Սիմոն վ. ճուլարտեան. բայց սա կը հրաժարի Թէոդոսիայէն ու կը խնդրէ որ զինքը թողու Սիմֆերոպոլ: Օգոստոսի 20ին եպիսկոպոսը կը պատասխանէ Հ. Սիմոն վարդապետին և կը թողու իր նախկին պաշտօնին մէջ, նշանակելով Թէոդոսիոյ համար Հ. Քերովբէ վ. Քուշներեանը:

1872ին Նալպանդեան երեք եղբայրները դարձեալ կը բողոքեն տէրութեան ժողովրդապետին և երեցփոխանաց դէմ, ու կը պահանջեն եկեղեցւոյ դատարկ մնացած գետինը՝ հանդերձ մէջի շէնքերով՝ բաց ի եկեղեցիէն, որպէս զի հատուցանեն եկեղեցւոյ պահանջը: 1873ին Հ. Սիմոն վ. կը յանձնէ գործը Միսերով փաստաբանին, սակայն քիչ ժամանակէն Նալպանդեան երեք եղբայրները ետ կ'առնուն իրենց բողոքն և կը հաշտուին, որով բոլորովին կը վերջանայ անհաճոյ խնդիրը:

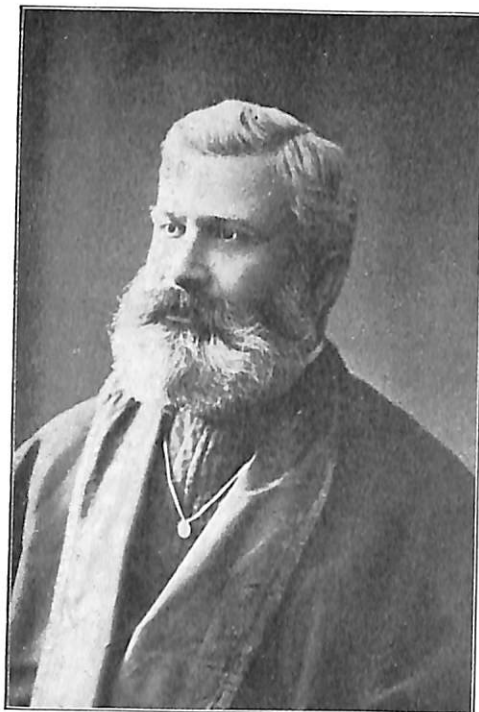
Երբ եկեղեցւոյ բաւեր բոլորովին ապահովցաւ, Հ. Սիմոն վ. աւելի մեծ խնամք ցոյց տուաւ, գեղեցիկ պարտէզ մը շինելով և գեղեցիկ ծաղիկներ և պղտղատու ծառեր տնկելով:

Այս ժամանակներս սովորութիւն կար Դուրեանսկի փողոցի երկու կողմը և եկեղեցւոյն առջևը վաճառանոց ընել՝ կիրակի և տօն օրերը. ուստի մեծ աղմուկներ, կռիւններ ու անվայել տեսարաններ կ'ըլ-

լային: Այս պատճառով Հ. Սիմոն վ. խնդիր կու տայ և կը բողոքէ այս ամէն անկարգութեանց դէմ քաղաքային վարչութեան, ինչպէս եաւ նահանգական մաքսային տեսչութեան, ու խափանել կու տայ:

Հ. Սիմոն վ. 1879 Ապրիլի 13ին տեսնելով որ օրէ օր կը տկարանայ և ծերութիւնը կը տիրէ, խնդիր կու տայ թեմական եպիսկոպոսին ու կ'ուզէ չորս ամսուան համար արձակուրդ, որ երթայ արտասահման իր առողջութիւնը դարմանելու: Կ'ընդունի հրամանը, վերջին բարեւ կու տայ ժողովրդեան ու կը մեկնի նախ Ախալցիխէ, ապա վենետիկ, ուր հիւանդութեան և ծերութեան պատճառով կը մնայ, և երկու տարիէն կը վախճանի:

Հ. Սիմոն վ. ճուլարտեանի արդիւնքն և աշխատանքը շատ մեծ է թէ՛ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդեան, թէ՛ եկեղեցւոյն շէնքի և թէ՛ եկեղեցական զարդերու և սպասուց վրայ, ինչպէս նաև իրեն գրած և շինած խարասուի, Սիմֆերոպոլի և Եւփատորիոյ ժողովրդեան ցուցակի մատենաներովը՝ մեծ ծառայութիւն մատուցած է խրիմաբնակ հայ կաթողիկէ ժողովրդեան պատմութեան: Իրեն ժամանակը շատ պարզ էր երգեցողութիւնը, որուն կ'օգնէին և սիրով կը մասնակցէին ձայնաւոր պատարագներու և ժամերգութեանց Յովհաննէս Աղա Միկոյեան, Ստեփան Քարայեան, Առաքել Նալպանդեան, Յովսէփ Միկոյեան և Մկրտիչ Միկոյեան. վերջինս շարունակեց մասնակցիլ նաև երաժշտական խմբի մէջ մինչև 1899: Հ. Սիմոն վ. ճուլարտեանը մեկնելով Սիմֆերոպոլէն կը թողու իր տեղը Հ. Զաքարիա վ. Գուրգենեան՝ վենետիկոյ Միթարեան Միաբանութենէն, որ եկեր էր Տփղիսէն 1879 Յունիսի 1 ին: Սա կը հաստատուի շուտով թեմական եպիսկոպոսէն. եկեղեցին և վարժատունը շատ խեղճ

Հ. Զաքարիա վ. Գուրգենեան

1879 - 1886

վիճակի մէջ կը գտնէ, ուստի իր առաջին մտածութիւնը կ'ըլլայ դրամ գտնել: Առ այս 1879 Օգոստոսի 12ին հրաման կ'ուզէ Սիմֆերոպոլի նահանգապետէն որ իր ժողովրդեան մէջ հանգանակութիւն մ'ընէ՝ յօգուտ եկեղեցւոյն և վարժատան: Հրամանը կ'ընդունի Օգոստոսի 24ին և իսկոյն կը հրաւիրէ բոլոր ժողովուրդը իր տան մէջ, ազդու և համոզիչ յորդոր մը կը խօսի, և ամենուն սիրտը շարժելով՝ ժողովքը կ'որոշէ քահանային ոռճիկը 400 ուրբի, ոռւսերէն և հայերէն լեզուաց վարժապետներու համար 600 ո. Օրիորդաց վարժուհւոյ համար 200 ո. նստարաններու և այլ կահ կարասեաց համար 100 ո. փայտի, նորոգութեանց և ծառայի համար 150 ո. զրքի, թղթի և զրչի համար 50 ո. ընդ ամէնը 1500 ո.: Այս որոշմանս իսկոյն կը ստորագրեն խաչերես Աղա Չրախեան 300 ո. Յովհաննէս Աղա Ծիկոյեան 100 ո. Յարութիւն Ուզունեան 100 ո. Աւետիք Ծիկոյեան 60 ո. Մկրտիչ Նալպանդեան 50 ո. Յովհաննէս Ուզունեան 50 ո. Ներսէս Ներսէսեան 50 ո. Խաչատուր Ծիկոյեան 50 ո. Յովհաննէս Նալպանդեան 50 ո. Աւետիք Ժամկոչով 50 ո. Ղազարոս Լաչինեան 40 ո. և ուրիշներ ալ ժողովուրդէն կը լրացնեն որոշուած գումարը և կը խոստանան ամէն տարի տալու: Այս յաջողութենէն ետքը՝ կը մտածէ մշտական աղբիւր մը գտնել՝ որպէս զի ժողովրդեան բեռը թեթևցնէ. ասոր համար խնդիր կու տայ Ելեմտից Նախարարին ու հրաման կ'ուզէ եկեղեցւոյ և վարժատան օգտին համար խառնութ մը բանալու եկեղեցւոյն մօտ, ուր կարենան մոմ ծախել, և երկրորդ կը խնդրէ որ տէրութենէն ոռճիկ տրուի Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդապետին՝ ինչպէս որ լատին ժողովրդապետները կ'ընդունին: Բայց 1880 Ապրիլի 8ին, բացասական պատասխան կու գայ այս բրած խնդիրքին:

1880 Հոկտեմբերի մէջ խնդիր կու տայ քաղաքային Ուարավայի որ օգնութիւն ընէ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ վարժատան, ինչպէս նաև Փոխադարձ-Վարկի ընկերութեան, և կ'ընդունի մէկէն 150 ռ. և միւսէն 160 ռ. որ մինչև այսօր կը շարունակուի տարուէ տարի:

Վարժատունը կը բանայ 1881 ամին, 18 մանչ աշակերտներով և 25 աղջիկներով: Հայերէն լեզուն և կրօնագիտութիւնը ինքը կը սովորեցնէ, իսկ ռուսերէնն և թուաբանութիւնը Պ. Յակոբ Պետրիզեան, բայց սա շուտով կը փոխուի և իրեն կը փոխանակէ Շէնէր վարժապետը. կը հրաւիրէ Պ. Խաչատուր Խանպէկեան, Վենետիոյ Մխիթարեան աշակերտը՝ հայերէն լեզուի և երգեցողութեան դասատու, ձեռագործի համար Աննա Պետրիզեան, իսկ Հ. Զաքարիա կրօնուսոյց կը մնայ, որով վարժարանը կ'ունենայ մեծ յառաջադիմութիւն:

Մինչև Հ. Զաքարիա վարդապետ՝ եկեղեցւոյս բարերարաց գերեզմանը կ'օրհնուէր Նոր-Կիրակիի օրը, իսկ 1881ին կը սկսի աւելի հանդիսով Մայիսի առաջին կիրակին օրհնուիլ՝ յետ ձայնաւոր պատարագի. և այս հանդիսաւոր օրհնութիւնը կը կնքուէր Պ. Խ. Խանպէկեանի շարադրած քառաձայն «Բողոքախումբ» երգով, զոր աշակերտները կ'երգէին ներդաշնակ եղանակով: Այս հանդէսը մինչև հիմայ կը շարունակուի:

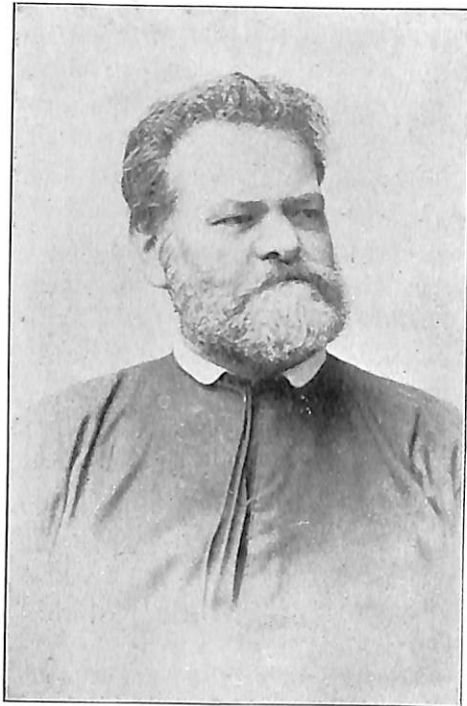
1882 Յուլիսի մէջ կը մտածէ Հ. Զաքարիա Վ. Գուրգենեան երէցփոխանաց հետ՝ արուեստանոց մը բանալ տղայոց համար. ուստի նախ գնահատել կու տայ եկեղեցւոյ բակին մէջ եղած շէնքերն ու պարտէզը. կ'արժեցնեն 14,000 ռուբլի և կը խոստանան 500 ռ. տալ արուեստանոցի համար: Խնդիր կու տայ Սարատովի Կոնսիստորիային, բայց սա

1880 Հոկտեմբերի մէջ խնդիր կու տայ քաղաքային Ուպրավայի որ օգնութիւն ընէ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ վարժատան, ինչպէս նաև Փոխադարձ-Վարկի ընկերութեան, և կ'ընդունի մէկէն 150 ռ. և միւսէն 160 ռ. որ մինչև այսօր կը շարունակուի տարուէ տարի:

Վարժատունը կը բանայ 1881 ամին, 18 մանչ աշակերտներով և 25 աղջիկներով: Հայերէն լեզուն և կրօնագիտութիւնը ինքը կը սովորեցնէ, իսկ ռուսերէնն և թուրքաբանութիւնը Պ. Յակոբ Պետրիզեան, բայց սա շուտով կը փոխուի և իրեն կը փոխանակէ Շէնէր վարժապետը. կը հրաւիրէ Պ. Խաչատուր Խանպէկեան, Վենետիկոյ Մխիթարեան աշակերտը՝ հայերէն լեզուի և երգեցողութեան դասատու, ձեռագործի համար Աննա Պետրիզեան, իսկ Հ. Զաքարիա կրօնուսոյց կը մնայ, որով վարժարանը կ'ունենայ մեծ յառաջադիմութիւն:

Մինչև Հ. Զաքարիա վարդապետ՝ եկեղեցւոյս բարերարաց գերեզմանը կ'օրհնուէր Նոր-Կիրակիի օրը, իսկ 1881ին կը սկսի աւելի հանդիսով Մայիսի առաջին կիրակին օրհնուիլ՝ յետ ձայնաւոր պատարագի. և այս հանդիսաւոր օրհնութիւնը կը կնքուէր Պ. Խ. Խանպէկեանի շարադրած քառաձայն «Բոլորախումբ» երգով, զոր աշակերտները կ'երգէին ներդաշնակ եղանակով: Այս հանդէսը մինչև հիմայ կը շարունակուի:

1882 Յուլիսի մէջ կը մտածէ Հ. Զաքարիա վ. Գուրգենեան երէցփոխանաց հետ՝ արուեստանոց մը բանալ տղայոց համար. ուստի նախ գնահատել կու տայ եկեղեցւոյ բակին մէջ եղած շէնքերն ու պարտէզը. կ'արժեցնեն 14,000 ռուբլի և կը խոստանան 500 ռ. տալ արուեստանոցի համար: Խնդիր կու տայ Սարատովի Կոնսիստորիային, բայց սա

Հ. Նիկողայոս Վ. Ջիգի

1887 – 91890

շատ դժուարութիւններ հանելով, չի յաջողիր իրեն այս խորհուրդը: Ապա կ'աշխատի Գևորգեանսկի փողոցի վրայ փուռ մը և խանութ մը շինել տալու, որուն յաջողելովը՝ եկեղեցւոյ եկամուտն հետզհետէ կ'աւելնայ:

1883ին Եկեղեցւոյ թէ՛ ներսը և թէ՛ դուրսը նորոգութիւններ ընել տուաւ և մասնաւորապէս եկեղեցւոյ տանիքը, իրեն աջբագուկ ունենալով Յովհաննէս Աղա Ծիկոյեան: Ինքն Հ. Զաքարիա Վ. պայծառացուց եկեղեցին գեղեցիկ երաժշտութեամբ և երգեցողութեամբ, օգնականութեամբ Պ. Խաչատուր Խանաթէկեանի, որ օրէ օր բարեփոխեց հին եղանակները, յարմարցնելով եւրոպական երգերը մեր ծէսերուն և արարողութեանց, ու աշխատեցաւ աւելի զբաւիչ ընել հայկական եղանակները:

Հ. Զաքարիա վարդապետի ջանքով և յորդորմամբ՝ Յակոբ Աղա Գուրգենեան կ'ընծայէ Եկեղեցւոյն սկիհ մը, երկու ոսկէզօծ կանթեղներ և փառաւոր ջահ մը. այսպէս նաև Անաստասիա Խառամրոզայեան կ'ընծայէ ջրօրհնեաց արծաթէ աղանին, Ամելիա Ծիկոյեան երկու խաչվառներ, Խաչերես Աղա Չրախեան՝ վեց մեծ աշտանակներ և վեց միջակ՝ Աւագ խորանի համար, յիշատակ իրեն 25ամեայ պսակին. Գէորգ Չրախեան կ'ընծայէ Ս. Անտոնայ պատկերը և 12 մանր տղայոց համար մետաքսէ շապիկներ, Խաչատուր Խանաթէկեան կ'ընծայէ արծաթէ խնկաման մը:

1886 Հոկտեմբերի մէջ Հ. Զաքարիա Վ. Գուրգենեան հրաժարելով ժողովրդապետութենէ՝ կ'երթայ Կովկաս: Ժողովուրդը կը մնայ երբեմն անհովիւ. Հ. Անտոն Վ. Պետանեան կու գար Խարասուէն քահանայական պաշտօնը կատարելու: Ուստի ժողովուրդը կը հաւաքուի և կ'որոշեն զրել աղերսագիր մը Վե-

նետիկ՝ Գերպ . Իգնատիոս Կիւրեղեան , Մխիթա-
 րեանց ընդհանրական Աբրային որ արժանաւոր քա-
 հանայ մը ղրկէ իրենց : Վենետիկոյ Մխիթարեան
 Միաբանութիւնը կ'որոշէ Հ. Նիկողայոս Վ. Զիգի,
 որ շուտով ճամբայ կ'ելլէ դէպ ի Սիմֆերոպոլ, և
 հասնելով Սեւաստոպոլ 1887 Յունուարի 24ին, կը
 տեսնէ իրեն ընդառաջ եկած Սիմֆերոպոլի հայ կա-
 թոլիկ ժողովրդեան ներկայացուցիչները՝ Սերովբէ
 Ուզունեան, Առաքել Նալպանդեան, Մարտիրոս Շա-
 հիպեան, Իգնատիոս Տիւկիւնեան և Խաչատուր Խան-
 պէկեան, որոնք բարի գալուստ մաղթելով՝ կ'ընդու-
 նին և կ'առաջնորդեն դէպ ի կայարան և անկից
 ալ Սիմֆերոպոլ : Հ. Նիկողայոս Վ. Զիգի շուտով
 կը ծանօթանայ բոլոր ժողովրդեան հետ, կը սկսի
 կանոնաւոր ժողովներ գումարել և արձանագրել ժո-
 ղովոց որոշումները : Իր գլխաւոր ուշադրութիւնը
 նախ վարժատան վրայ կը դարձնէ, նորոգել կու-
 տայ զայն, կը մեծցնէ և ապակիէ երկայն սրահ մը
 աւելցնել կու տայ՝ տղայոց հանգստեան համար : Կը
 ժողովէ 45 աշակերտներ. կը խնդրէ Անաստասիա
 Մըղզայեանն իբրեւ վարժուհի, որ ձրի կը ծառայէ
 շատ տարիներ, կը վարձէ ռուս վարժապետ մը .
 Խաչատուր Խանպէկեան հայերէն լեզուի և երգեցո-
 ղութեան դասերը կը շարունակէ և ինքն ալ կըօ-
 նագիտութիւնը : Վարժատունը կարգի կանոնի մըտ-
 նելէն վերջը, կը սկսի նորոգել եկեղեցին . երգեհոնի
 տեղը կը ցածցնէ, կ'աշխատի երգեցողութիւնն ա-
 խորժելի ընել՝ մասնակցութեամբ Խաչատուր Խան-
 պէկեանի, Մկրտիչ Նիկոյեանի և Ներսէսեան օրիոր-
 դաց : Ինքն առաջին անգամ Նոյնդեան և Զատկի
 խթումները կը կատարէ փառաւոր կերպով, որ և
 մինչև այսօր կը շարունակուին :

Հ. Յովսէփ վ. Մարգարեան
1891 – 1907

1887 Հոկտեմբերի 9-ին՝ Գեր. Խզնասիրոս Կիւրեղեան Արհիեպիսկոպոս և Ընդհ. Աբբայ վենետիկ Մխիթարեան Միաբանութեան՝ ընկերակցութեամբ Հ. Արիստակէս վ. Դասղանդիլեանի՝ Տրապիզոնէն կու գայ Խրիմի ազգայիններուն այցելութեան՝ նախ թէոդոսիա, ապա Խարասու և յետոյ Սիմֆերոպոլ։ Ամէն տեղ մեծ և սիրալիր ընդունելութիւն կ'ըլլայ. ժողովուրդը կարգէ դուրս սիրոյ ցոյցեր կ'ընէ. կը հիանայ Արհիեպիսկոպոսին ձայնաւոր պատարագներուն վրայ, ինչպէս նաև հիանալի քառածայն երգեցողութեան վրայ, արդիւնք խաչատուր խանպէկեանի. շաբաթ մը հիւր կ'ըլլայ Խաչերես Աղա Չրախեանի և բոլոր ժողովրդեան, ապա կը մեկնի բազմաթիւ ուղեկիցներու և Մխիթարեան վարդապետներուն հետ դէպ ի Սեւաստոպոլ, ուր մասնաւոր ուշադրութեամբ և պատուով կ'ընդունի Գերապաժառ հիւրը՝ Գրիգոր Աղա Տեհօբիկ. իսկ յաջորդօրը կը մեկնի նա Կ. Պոլիս։

1888 ին Հ. Նիկիդայոս վ. Զիգի կը մտածէ շինել տալ առաջնորդարան մը աւելի վայելուչ և յարմար ժողովրդապետի համար. բայց չկար պէտք եղած դրամը։ Գիմեց սակայն Խաչերես Աղա Չրախեանի, որ յանձնառու եղաւ գործին գլուխը կենալու. և մինչդեռ շէնքի նիւթ և ատաղձ կը պատրաստուէր, Հ. Նիկիդայոս վ. Զիգի՝ հանգանակութեան տեսրակը ձեռքը՝ կը շրջի տնէ տուն և կը ժողովէ Սիմֆերոպոլի մէջ 2500 ո. Խարասուէն 700 ո. Պոդոս Գուրգենեան կը զրկէ Տփղիսէն 200 ո. և վենետիկ Մխիթարեան Միաբանութենէն 1000 ֆրանգ. և ապա Խաչերես Աղա Չրախեան 1000 ո. ստորագրելէն վերջը, դարձեալ կու տայ նաև 1300 ոտրլի։ Այս հանգանակութեամբ կը կանգնեն փառաւոր միայարկանի տուն մը, չորս սենեակներով,

որուն օրհնութեան հանդէսը կատարուեցաւ 1889 Յունուարի 25 ին, ուրախութիւն պատճառելով բոլոր ժողովրդեան:

1890 ին կը շինուի երկու միայարկանի խանութներ՝ եկեղեցւոյն աջակողմը, արդիւնքով Ռափայէլ Աղա ժամկոչեանի, Գէորգ Աղա Սերեպրակովի, Յովհաննէս Աղա Խիկոյեանի և Թիւթիւնեան եղբարց: Հ. Նիկողայոս վ. Զիզի՝ Աւստրիոյ տէրութեան հպատակ ըլլալով՝ չկարողացաւ ընդունիլ ռուսահպատակութիւնը, ուստի շատ դժուարութեանց կը պատահէր, ասոր համար որոշեց թողուլ Սիմֆերոպոլը. հրաժարեցաւ ժողովրդապետութենէն և զընաց վենետիկ, Մայիսի 27 ին: Իրեն ժամանակը կատարինէ Զրախեան կ'ընծայէ արծաթէ ոսկէզօծ ձեռքի խաչ մը՝ շինուած Կ. Պօլիս, երկու մեծ և գեղեցիկ աշտանակներ Աւագ խորանին առջևը դրուած, որոնք Մարսէլէն բերուեցան Հ. Համազասպ վ. Ռափարեանի ձեռքով:

Հ. Նիկողայոս վ. Զիզիին մեկնելէն վերջը՝ առ ժամանակեայ Հ. Քերովբէ վ. Քուշներեան իրիկ Աւագ քահանայ Տաւրիոյ, կու գայ Սիմֆերոպոլ և խորհուրդ կ'ընէ ժողովրդեան հետ քահանայի համար: Կ'որոշեն զրել վենետիկ Մխիթարեան Միաբանութեան՝ խնդրելով որ նշանակէ յարմար անձ մը իրենց առաջնորդ: Մինչև որոշում ժողովրդապետի՝ Խարասուէն կու գար Հ. Անտոն վ. Պետանեան և կը հովուէր ժողովուրդը: Սիմֆերիպոլի հայկաթողիկէ ժողովրդեան խնդրագրին պատասխան՝ Գերպ. Իգնատիոս արհիեպիսկոպոսն կը գրէ Հ. Քերովբէ վ. Քուշներեանի որ նոյն ժամանակ Խրիմի մէջ գտնուող վարդապետներէն միջէն որոշեն մէկը: Այս որոշման վրայ՝ Հ. Քերովբէ վ. կու գայ Սիմֆերոպոլ, ժողով կը գումարէ կու տայ և ընտրել Հ.

Հ. Կիրեղ Վ. Եղոյեան
1907 - 1908

Յովսէփ Վ. Մարգարեանը՝ որ անպաշտօն կը մնար թէոզոսիա:

Սա գալով Սիմֆերոպոլ՝ ժողովրդեան կ'առաջարկէ դիմել թեմական եպիսկոպոսին՝ Անտոն Յէրրի, որպէս զի ընդունի զինքը իր թեմին մէջ: Ժողովուրդը կ'որոշէ որ ինքն ու Պ. Առաքել Նալպանդեան երթան Սարաթով եպիսկոպոսին և անկից Պետերբուրգ, որպէս զի տէրութենէն և եպիսկոպոսէն ընդունելութիւնն և հաստատութիւնը շուտով գործադրուի:

1891 Փետրուարի 4 ին կ'ընդունի հաստատութիւնը, և ահա այս թուականէս կը սկսի Հ. Յովսէփ Վ. Մարգարեան իր գործունէութիւնը: Եւ նախ կը նորոգէ եկեղեցւոյ սպասները, մասնաւորապէս հայկական սրբազան զգեստները կը մտցնէ՝ փոխանակ լատինաձէս զգեստներու, աջրազուկ ունենալով երիտասարդ գաղղիացի Պ. Յրանսուա Փարի, սիրող արեւելեան ծէսերուն և հայկական արարողութեանց: 1891 Յունիսի 6 ին հաստատել կու տայ Անտոն Յէրր եպիսկոպոսէն՝ եկեղեցւոյ նոր ընտրուած երէցփոխանները՝ Ռափայէլ Աղա Ժամկոչեան, Պ. Գրիգոր Երկոյեան, Յովհաննէս Աղա Նալպանդեան՝ վարժատան վերակացու և Մարտիրոս Շահիպեան՝ աղքատաց զանձապահ: Ասոնց ժամանակ եկեղեցւոյ եկամուտն ըստ բաւականի կը շատնայ. ուստի 1893 ին մեծ նորոգութիւն կը կատարեն եկեղեցւոյն: Հ. Յովսէփ վարդապետի յորդորմամբ՝ Աննա Թիւթիւնճեան՝ դուստր Սարգիս Աղա Նալպանդեանի՝ կ'ընծայէ 3000 ռ. և շինել կու տայ մարմարիոնէ աւագ խորանը, որուն օրհնութեան հանդէսը երեք քահանաներով կը կատարէ Մայիսի 7 ին: Ապա կը յորդորէ Խաչերես Աղա Զրախեանը՝ որ Աւագ խորանի Յիսուս Փրկիչ պատկերը մարմարիոն շրջա-

նակի մէջ դնէ, որուն շինուելով՝ Աւագ խորանը կը շքեղանայ: 1894ին հաստատել կու տայ. նոր եւրէջփոխանաց ընտրութիւնը. կ'ընտրուին Ռափայէլ Աղա ժամկոչեան և Գրիգոր Թիւթիւնճեան, իսկ Վարժատան վերակացու կ'ըլլայ Ֆրանց Շնայդէր և Խաչատուր Կարամուրզա աղքատաց Գանձապահ: Ասոնք ժողովրդապետին հետ մեծ ուշադրութիւն կը դարձնեն վարժատան վրայ. աշակերտներու թիւը կը հասնի մինչև 40, կ'ընտրուին նաև վարժուհիներն Անաստասիա և Կատարինէ Մըռզայեան՝ երկու քոյրեր որոնք տասն և հինգ տարիներ օրինակելի անձնանուիրութեամբ աշխատած են, և ապա Մարիամ Մըռզայեան նոյնպէս ձրի ծառայած է քանի մը տարի. իսկ Թոշակաւոր էին Օրիորդ Թաբասեան, Յուստիանէ Ներսէսեան և Խաչատուր Խանպէկեան: Վերոյիշեալ Վարդապետը մասնաւորապէս ջանացած է սղայոց և օրիորդաց բարձրագոյն ուսումն տալու և միջոց գտնելու զանոնք կամ զիմնազիւհներ զետեղելու և կամ արտասահման ղրկելու: Մասնաւորապէս Խորհրդով Հ. Յովսէփ Վարդապետին և եւրէջփոխանաց՝ 1899ին փութը և քովի խանութը կը նորոգուի և կը վերածուի ընդարձակ խանութներու. այս ժամանակս կը շինուի նաև եկեղեցւոյն բակին մէջ ժամկոչի համար յատուկ տունը: 1890էն սկսեալ ամէն տարի փառաւոր երեկոյթներ կու տար՝ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ աղքատաց և վարժատան օգտին, որով թէ՛ նիւթական նպաստ կ'արդիւնանար և թէ՛ բարոյական:

1907 Մայիս 22ին հաստատուեցաւ հայ կաթողիկէ բարեգործական ընկերութիւնը, որուն հիմնադիր եղան Հ. Յովսէփ Վ. Մարգարեան, Խաչերես և Կատարինէ Չրախեան, Ֆրանց և Սոփիա Շնայդէր, Մելքոն Մըռզայեան, Իգնատիոս Նեմցեան,

Հ. Գիտնեսիոս Վ. Գաղատտեան

1908 - 1910

Ռափայէլ ժամկոչեան, Մանուէլ Մըռզայեան, Գէորգ և Յովհաննէս Քէչիւեան և Յովհաննէս Ծիկոյեան։ Այս օգտակար գործը՝ ժողովրդեան յառաջադիմութեան և զարգացման մեծապէս նպաստեց։ Տասն և եօթն տարուան ընթացքի մէջ՝ Հ. Յովսէփ վարդապետ՝ իր ջանքով և յորդորմամբ՝ շինել կու տայ ժողովրդեան եկեղեցւոյն բազմաթիւ գեղեցիկ սպասաներ, զարդեր, անօթներ, պատկերներ, գորգեր, լաթեղէններ, բարձեր, և այս յիշուածներէն զատ Պրանց Շնայդէր կ'ընծայէ նոր արմուկաւոր, Պետրոս Նեմցեան Լուստի Ս. Կուսին արձանը, որուն համար առանձին խորան մը կը շինէ, և այլն։

1907 ին Հ. Յովսէփ վարդապետ կը հրաժարի ժողովրդապետութենէ, թողլով Սիմֆերոպոլի Հայ Կաթողիկէ եկեղեցին իր վայելչութեան և փառաւորութեան մէջ, և կ'երթայ Թիֆլիզ իբրև առաջնորդ տեղւոյն Հայ Կաթողիկէից համար, ուսկից տարիէ մը վերջը կը հրաւիրուի Վենետիկ Միաբանութեան Միաբանութենէն՝ կարևորագոյն պաշտօնով մը։

1907 Յուլիսի 26 ին Կեսէր եպիսկոպոսը կը նշանակէ առժամանակեայ կառավարիչ եկեղեցւոյն Հ. Կիրեղ Վ. Եղոյեան, որ խարասու կը գտնուէր։ Սա Սիմֆերոպոլ գալով՝ սկսաւ իր պաշտօնը ամենայն եռանդեամբ վարել. բայց աշխոյժ և տաքուկ քարոզներով փոխանակ ժողովրդեան սիրտը շահելու՝ անախորժելի եղաւ, ուստի ժողովուրդը զիմեց Կեսէր եպիսկոպոսին՝ խնդրելով որ իրենց առաջնորդ կարգէ Հ. Դիոնեսիոս Վ. Գաղատոսեանը փոխանակ Հ. Կիրեղ վարդապետին։ Եպիսկոպոսը ժողովրդեան խնդիրը կը կատարէ, Հ. Կիրեղ Վ. Եղոյեան փոխադրելով Սկատարինոյար, ուսկից կը փոխադրէ Հ. Դիոնեսիոս Վ. Գաղատոսեանը Սիմֆերոպոլ, ուր կը հաստատուի նա 1908 Յունուարի 15 ին։

Ծրկոյեանի և Պետրոս Շահիպեանի: Վերջինս իւր տասնամեայ արդիւնաւոր երէցփոխանութեան համար ստացաւ Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ ժողովրդեան խնդիրըով՝ անձնական պատուաւոր-քաղաքացիութեան պատիւը:

Նոր շէնքի համար ծախսուեցան 11,500 ռուբլի. բակին մէջ շինուեցան նոր սենեակներ, ինչպէս նաև փողոցի ճեմելիքը եկեղեցւոյ երկայնութեամբ ասֆալտով ծածկուեցաւ: 1912 ին թէ՛ քահանայի նոր տունը, թէ՛ եկեղեցին և թէ՛ վարժատունը եկեկորական լոյս դրուեցաւ: Քանի մ'անգամ ընդհանուր ժողովներ եղան առաջիկայ 50ամեայ յորելեանը տօնելու համար. որոշուեցաւ նորոգութիւններ ընել եկեղեցւոյ մէջ: 1913 ին Յունուարի մէջ յանձնուեցաւ շինելու եկեղեցւոյ մեծ դռները, ինչպէս նաև եկեղեցին իւղաներկ զարդարելու գործը: Փետրուարի 2 ին որոշուեցաւ եկեղեցւոյ պարտիզին մէջէն՝ փոխադրել եկեղեցին կանգնող Սարգիս և Սովիա Նալպանդեանի ոսկերքը եկեղեցւոյն մէջ:

Որչափ որ ժողովրդապետներն գլուխ են եկեղեցւոյն թէ՛ ներքին և թէ՛ արտաքին զանազան գործոց մէջ, սակայն առանց երէցփոխաններուն՝ կրնամ ըսել թէ անկարելի է լաւ կառավարել. ուստի որչափ ալ արդիւնք և աշխատութիւն ունենան ժողովրդապետները, սակայն անուրանալի է երէցփոխաններու եռանդն ու փորձառութիւնը քաղաքական և տնտեսական գործերու մէջ, ինչպէս յայտնի կը տեսնուի Սիմֆերոպոլի հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ շինութենէն մինչև հիմայ:

Եկեղեցւոյս առաջին երէցփոխանները կ'ըլլան՝ յամի 1863 ին՝ Պետրոս Շահիպեան և Խաչատուր Ուզունեան, որոնք շատ աշխատեւր են թէ՛ եկեղեցւոյ շինութեան ժամանակ և թէ՛ յետ օժման, և

ասոնք կը մնան իրենց պաշտօնին մէջ մինչև 1865 թուականը: Ասոնց ժամանակը Սիմֆերոպոլի քաղաքային վարչութիւնը կ'իմացնէ ժողովրդապետին և երէցփոխաններուն որ այլ ևս Ռուսաց գերեզմանը թաղել արգելուած է, և կու տան առանձին տեղ մը հայ կաթողիկէից համար՝ Լեհաց մօտ: Մի և նոյն տարւոյն մէջ ժողովուրդը կը հաւաքուի Հ. Սիմոն վարդապետի տունը, եկեղեցւոյ հաշիւները կը նայուին ու նոր երէցփոխաններ կ'ընտրուին՝ Ներսէս Ներսէսեան և Խաչատուր Ուզունեան, որոնք կը ջանան եկեղեցւոյն պակաս բաները լրացնել և հետզհետէ զարգարել Աստուծոյ տունը: 1867 ին վերոյիշեալ երէցփոխանները հաշիւ տալով ժողովրդեան՝ կը հրաժարին, և կ'ընտրեն Գէորգ Չրախեան և Յովհաննէս Նալպանդեան. բայց քիչ ժամանակէն Գէորգ Չրախեան կը հրաժարի երէցփոխանութենէ և կ'ընտրեն իրեն տեղ Ստեփան Լամով, որոնք Նալպանդեան ժառանգաց դէմ դատը կը շարունակեն: 1871 ին երէցփոխանութեան պաշտօնը կ'ընդունին Ղազարոս Լաչինեան և Աւետիք Ծրկոյեան, որոնք եկեղեցւոյն տանիքը ներկել կու տան, եկեղեցւոյն ղրմացը սաւայատակ կը շինեն և պատարագի զգեստները նորոգել կու տան: 1875 ին ժողովուրդը կ'ընտրէ Խաչատուր Ծրկոյեան և Առաքել Նալպանդեան երէցփոխանները, որոնց ժամանակ Աւագ Ուրբաթի Քրիստոսի թաղման սրբավայրը կը շինուի և եկեղեցւոյ ապակիէ երկրորդ դռները: 1878 ին կ'ընտրուին Յովհաննէս Ծրկոյեան և Սարգիս Նալպանդեան երէցփոխանները. վերջինս կը հրաժարի, և իրեն տեղ կ'ընտրեն Մկրտիչ Նալպանդեան: Ասոնք շատ մեծ եռանդեամբ կ'աշխատին, մանաւանդ նոր ժողովրդապետին խրախուսանօք, փուռ և խառնութ մը կը շինեն Դաւրեանսկի փողոցի վրայ, կ'ըն-

դունին մշտնջենաւոր պատարագուցներ, ու կարգի կը դնեն վարժատունը. ուստի երեք տարիէն վերջը՝ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ժողովուրդը երէցփոխաններուն՝ իրենց արդիւնաւոր ծառայութեան համար, և դարձեալ կ'ընտրէ Յովհաննէս Աղա Ծիկոյեան, օգնական տալով Գրիգոր Թիւթիւնճեան, որոնք կը մնան մինչև 1866 թուականը, Ասոնց կը փոխանակեն Ռափայէլ Աղա ժամկոչեան և Պ. Գրիգոր Ծիկոյեան, որոնք կը ջանան եկամուտները շատցնել, եկեղեցւոյ և վարժատան վրայ մեծ նորոգութիւններ կ'ընեն, ժողովրդապետի նոր տուն մը կը շինեն փողոցի վրայ և կը կանգնեն եկեղեցւոյ աջակողմը միայրականի երկու խանութներ: 1891 ին ժողովուրդը շնորհակալութիւն յայտնելով երէցփոխաններուն՝ իրենց անձնանուէր աշխատութեանց համար, դարձեալ կ'ընտրէ զիրենք և կը խնդրէ որ երեք տարի ևս շարունակեն: 1894 ին յանձն կ'առնու Ռափայէլ Աղա ժամկոչեան մնալ իր պաշտօնին մէջ, և կ'ընտրուին իրեն իբրեւ օգնական Գրիգոր Թիւթիւնճեան, խաչատուր Կարամուրզա և Մարտիրոս Շահիպեան, յորոնց մէկը վարժատան վերակացու էր և վերջինը աղքատաց գանձապահ: Ռափայէլ ժամկոչեան այս ժամանակս իր ջանքով խաչերես Աղա Զրախեանէ կ'առնու 300 ոտւրի, Ֆրանց Շնայդերէն 200 ոտւրի. Սարգիս Նալպանդեանէ 100 ո. և ինքն ալ 200 ոտւրի տալով՝ շինել կու տայ եկեղեցւոյն նոր երկաթէ ծածքը, որ բոլորովին փխսուեր էր: 1897 ին կ'ընտրուին երէցփոխաններ Մանուէլ Մըզպեան, Ֆրանց Շնայդեր, Սանգիս Ներսէսեան և Յովակիմ Ծիկոյեան: Ասոնց ատեն Պ. Մկրտիչ Ծիկոյեան յանձն կ'առնու Գեղեզմաննոցը կարգի կանոնի բերել ու վայելչացնել. ուստի սա մեծ եռանդով կ'աշխատի, պահապան մը

կը վարձէ, որուն համար՝ ի յիշատակ իր մօր Եղիսարէթի՝ տուն մը կը շինէ 500 ոտւրի ծախքով: 1901 ին դարձեալ կ'ընտրուին վերոյիշեալները, և միայն փոխանակ Յովակիմ Ծիկոյեանի՝ կ'ընտրուի Պետրոս Շահիպեան: Ասոնց ժամանակը շատ փառաւոր զգեստներ շինել կու տայ Հ. Մարգարեան. 1907 ին՝ եկեղեցւոյ և վարժատան հաշիւները կը յանձնեն նորընտիր երէցփոխաններուն՝ Մանուէլ Ներսէսեանի, Պ. Գէորգ Քէչիկեանի, Պ. Յովսէփ Ծիկոյեանի և Պ. Պետրոս Շահիպեանի, որոնք չորս տարի արդիւնաւոր աշխատութենէ վերջը, 1912 ին շնորհակալութիւն կ'ընդունին ժողովրդենէն և դարձեալ կ'ընտրուին:

Սիմֆերոպոլի չայ-կաթողիկէ եկեղեցւոյն ընդհանուր

եկամուտն և ծախքը:

1864 - 1912

տարի եկամուտ ծախք

1864	440	439
1865	395	358
1866	535	453
1867	494	654
1868	455	255
1869	330	395
1870	459	447
1871	396	335
1872	504	592
1873	467	613
1874	518	553
1875	699	631
1876	780	945
1877	844	744
1878	827	907
1879	2272	2255
1880	2404	1926
1881	2889	2422
1882	2567	2462
1883	2354	2844
1884	3103	2822
1885	3410	3153
1886	2736	2503
1887	2594	2898

Ժողովրդապետի չ.
Սիմոն վ.ի և վար.
ժապետի ուժիկնե.
ըն մինչև 1878 ան.
ցուած չեն:

Այս թուականէն
կը սկսի ամբողջ
ծախքը թէ ժողո.
վրդապետի և թէ
վարժապետաց և թէ
եկեղեցւոյ:

տարի եկամուտ ծախք

1888	2750	2720
1889	8876	8966
1890	2874	2953
1891	2273	2334
1892	2492	2380
1893	2961	2849
1894	4684	3061
1895	3535	3182
1896	3224	3907
1897	4538	3316
1898	5776	5893
1899	2702	3062
1900	2705	4844
1901	4092	4092
1902	3484	3779
1903	3539	3875
1904	3095	3632
1905	5490	4678
1906	4137	4330
1907	5238	5198
1908	4650	4336
1909	5480	4790
1910	4257	4416
1911	16.070	16.061
1912	5382	5359

Սիմֆերոպոլի չայ-կաթողիկէ եկեղեցւոյ ժողովրդեան,

աշակերտաց, միլտուլթեան սլսակի և թաղման

թուահամարը:

1863-1912

ամ ժող. աշակ. մկրտ. սլսակ մահ.

ամ ժող. աշակ. մկրտ. սլսակ մահ.

1863	13	18	1	10	1888	45	12	4	7
1864	15	12	1	10	1889	36	13	4	11
1865	18	8	1	11	1890	27	8	—	8
1866	14	6	5	3	1891	35	13	3	6
1867	17	13	5	3	1892	36	14	4	15
1868	19	7	—	10	1893	40	12	4	10
1869	16	9	1	16	1894	36	12	4	5
1870	12	5	4	5	1895	43	8	2	7
1871	12	14	3	10	1896	39	16	5	12
1872	14	13	2	7	1897	40	8	6	6
1873	18	13	—	6	1898	38	12	3	5
1874	11	13	1	10	1899	30	8	3	5
1875	—	10	2	10	1900	26	6	—	12
1876	—	11	1	6	1901	22	9	—	8
1877	—	11	1	6	1902	28	7	1	7
1878	—	18	2	11	1903	29	4	2	7
1879	30	15	2	9	1904	29	9	3	15
1880	35	11	5	14	1905	24	7	1	10
1881	43	13	5	10	1906	22	4	4	11
1882	40	13	2	11	1907	24	8	2	9
1883	32	10	1	11	1908	21	10	2	13
1884	30	12	2	10	1909	16	11	3	10
1885	34	13	3	12	1910	14	16	3	6
1886	31	6	1	7	1911	21	15	3	14
1887	35	14	5	4	1912	18	12	4	5

Սիմֆերոպոլի Հայ-կաթողիկէ եկեղեցւոյն ընդհանուր

եկամուտն և ծախսը:

1864-1912

տարի եկամուտ ծախս

1864	440	439	Ժողովրդասպետի Հ. Սիմոն վ. և վարժապետի ուսման համար 1878 անցած չեն:	1888	2750	2720
1865	395	358		1889	8876	8966
1866	535	453		1890	2874	2953
1867	494	654		1891	2273	2334
1868	455	255		1892	2492	2380
1869	330	395		1893	2961	2849
1870	459	447		1894	4684	3061
1871	396	335		1895	3535	3182
1872	504	592		1896	3224	3907
1873	467	613		1897	4538	3316
1874	518	553	Այս թուականէս կը սկսի ամբողջ ծախսը թէ ժողովրդասպետի և թէ վարժապետաց և թէ եկեղեցւոյ:	1898	5776	5893
1875	699	631		1899	2702	3062
1876	780	945		1900	2705	4844
1877	844	744		1901	4092	4092
1878	827	907		1902	3484	3779
1879	2272	2255		1903	3539	3875
1880	2404	1926		1904	3095	3632
1881	2889	2422		1905	5490	4678
1882	2567	2462		1906	4137	4330
1883	2354	2844		1907	5238	5198
1884	3103	2822		1908	4650	4336
1885	3410	3153		1909	5480	4790
1886	2736	2503		1910	4257	4416
1887	2594	2898		1911	16,070	16,061
				1912	5382	5359

Սիմֆերոպոլի Հայ-կաթողիկէ եկեղեցւոյ ժողովրդեան,

աշակերտաց, միլիտանտաց և թաղման

թուահամարը:

1863-1912

ամ ժող. աշակ. մկրտ. սպակ մահ.

ամ ժող. աշակ. մկրտ. սպակ մահ.

1863	13	18	1	10	1888	45	12	4	7
1864	15	12	1	10	1889	36	13	4	11
1865	18	8	1	11	1890	27	8	—	8
1866	14	6	5	3	1891	35	13	3	6
1867	17	13	5	3	1892	36	14	4	15
1868	19	7	—	10	1893	40	12	4	10
1869	16	9	1	16	1894	36	12	4	5
1870	12	5	4	5	1895	43	8	2	7
1871	12	14	3	10	1896	39	16	5	12
1872	14	13	2	7	1897	40	8	6	6
1873	18	13	—	6	1898	38	12	3	5
1874	11	13	1	10	1899	30	8	3	5
1875	—	10	2	10	1900	26	6	—	12
1876	—	11	1	6	1901	22	9	—	8
1877	—	11	1	6	1902	28	7	1	7
1878	—	18	2	11	1903	29	4	2	7
1879	30	15	2	9	1904	29	9	3	15
1880	35	11	5	14	1905	24	7	1	10
1881	43	13	5	10	1906	22	4	4	11
1882	40	13	2	11	1907	24	8	2	9
1883	32	10	1	11	1908	21	10	2	13
1884	30	12	2	10	1909	16	11	3	10
1885	34	13	3	12	1910	14	16	3	6
1886	31	6	1	7	1911	21	15	3	14
1887	35	14	5	4	1912	18	12	4	5

1863-1912

1863	272	1880	495	1897	596
1864	281	1881	507	1898	603
1865	313	1882	513	1899	612
1866	324	1883	512	1900	615
1867	340	1884	514	1901	616
1868	352	1885	516	1902	618
1869	351	1886	520	1903	620
1870	331	1887	530	1904	622
1871	338	1888	550	1905	625
1872	352	1889	557	1906	632
1873	375	1890	565	1907	637
1874	381	1891	572	1908	645
1875	406	1892	575	1909	653
1876	430	1893	577	1910	655
1877	434	1894	584	1911	618
1878	462	1895	590	1912	621
1879	471	1896	594		

Վերջին օրերում հայտնի է, որ Երևանի քաղաքապետարանի քաղաքականության գլխավոր խմբակցության ղեկավար Գևորգ Գևորգյանը, որը իր օրերից շատերում հայտնի էր որպես «Գեորգի», իր օրերից շատերում հայտնի էր որպես «Գեորգի», իր օրերից շատերում հայտնի էր որպես «Գեորգի»:

